

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي
خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ
وَالَّذِي يُضَوِّتُ النَّجْمَ
وَالَّذِي يُنَزِّلُ الْمَطَرَ
وَالَّذِي يُحْيِي الْمَوْتَى
وَالَّذِي يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَوْتِ

عنوان: نقش رسانه ها در تربیت فرزندان

پدیداوردگان:

فاطمه تهرانی فرد

فاطمه خاوری

معصومه عزیزی

سمیه کرمی زرنندی

«مربوط به مسابقه مقاله رشد»

استاد راهنما: سرکار خانم زهره مضروب

چکیده

رسانه‌های جمعی در دنیای امروز نقش تعیین‌کننده‌ای در شکل‌گیری نگرش‌ها، ارزش‌ها و سبک زندگی کودکان و نوجوانان دارند. هرچند رسانه می‌تواند ابزاری برای آموزش و اطلاع‌رسانی باشد، اما استفاده بی‌رویه و بدون نظارت از آن پیامدهای منفی قابل توجهی بر روند تربیت فرزندان به جا می‌گذارد. از جمله این پیامدها می‌توان به کاهش تعاملات خانوادگی، تضعیف مهارت‌های اجتماعی، گرایش به خشونت و رفتارهای پرخطر، تغییر در الگوهای اخلاقی و افزایش وابستگی به فضای مجازی اشاره کرد. مقاله حاضر با هدف بررسی تأثیرات منفی رسانه بر تربیت فرزندان انجام شده و تلاش دارد با تحلیل مطالعات موجود و شواهد تجربی، ابعاد مختلف این پدیده را روشن ساخته و ضرورت نظارت خانواده‌ها و نهادهای آموزشی بر نحوه مصرف رسانه را مورد تأکید قرار دهد.

کلیدواژه‌ها: رسانه، تربیت، تربیت اجتماعی، تربیت اخلاقی، تربیت فردی، انزوا

مقدمه

تربیت فرزندان همواره از بنیادی‌ترین وظایف والدین و یکی از ارکان اصلی پایداری و رشد جوامع به شمار می‌رود. کیفیت و شیوه تربیت نه تنها آینده فردی هر کودک، بلکه سلامت و پویایی جامعه را نیز تحت تأثیر قرار می‌دهد. در این مسیر، والدین می‌کوشند ارزش‌ها، هنجارها و مهارت‌های ضروری را به نسل نو منتقل کنند تا آنان بتوانند در مقام انسان‌هایی مسئول، متعهد و اخلاق مدار به ایفای نقش بپردازند. با این حال، در عصر ارتباطات و گسترش رسانه‌های جمعی، چالش‌های تازه‌ای در برابر فرایند تربیت پدید آمده است. رسانه‌های نوین، به‌رغم برخورداری از ظرفیت‌های آموزشی و اطلاع‌رسانی گسترده، گاه با ارائه الگوهای نادرست رفتاری، ترویج ارزش‌های ناسازگار با فرهنگ بومی و کاهش فرصت‌های گفت‌وگو و تعامل مستقیم میان والدین و فرزندان، آثار منفی قابل توجهی بر روند تربیتی بر جای می‌گذارند. از این‌رو، تحلیل و واکاوی نقش رسانه‌ها و چگونگی مدیریت تأثیرات آن‌ها، ضرورتی مهم در بحث تربیت نسل جدید به شمار می‌رود.

مفهوم شناسی:

معنای لغوی رسانه: رسانه های گروهی؛ وسایل ارتباط جمعی مانند رادیو تلویزیون مطبوعات (لغت نامه دهخدا)

معنای اصطلاحی رسانه: این واژه معادل برای [Media] میباشد همانطور که خود واژه "رسانه" نشان میدهد، مأموریت رسانه رساندن است رساندن حرف ها پیامها و دیدگاه های یک فرد یا یک مجموعه به افراد، گروه مجموعه های دیگر به همین دلیل یکی از کارکردهای اصلی رسانه را ایجاد ارتباط میدانند). (motamem.org)

معنای لغوی تربیت: تربیه، پروراندن (تاج المصادر بیهقی) پروردن (منتهی الارب) مترادف= پرورش، تادیب، تعلیم، و تهذیب ۲- فرهنگ، فرهختگی، تراکت ۳- پروراندن، پرورش دادن

معنای اصطلاحی تربیت: دیدگاه های متعدد و متفاوتی راجع به معنای اصطلاحی تربیت از سوی اندیشمندان علوم تربیتی، وجود دارد که به برخی از آنها اشاره می شود: جان استوارت میل، تربیت را هر تاثیری می داند که آدمی در معرض آن است. تفاوت نمی کند آبشخور آن اثرگذاری؛ شی، شخص و جامعه باشد (بهرز رفیعی ، آرای دانشمندان مسلمان در تعلیم و تربیت و مبانی آن)

کانت تربیت را پرورش و تادیب و تعلیم توأم با فرهنگ می داند که در پی کامیابی متربی در جامعه آینده است ، جامعه ای که به مراتب از جامعه کنونی بدتر است. (بهرز رفیعی ، آرای دانشمندان مسلمان در تعلیم و تربیت و مبانی آن)

از منظر شهید مطهری تربیت عبارت است از پرورش دادن، یعنی استعداد های درونی را که بالقوه در یک شی موجود است به فعلیت درآوردن پروردن. بنابراین با صنعت «ساختن» به معنی اینکه شی یا اشیائی را تحت یک نوع پیراستن و آراستنیها قرار میدهند و یا اجزا و اشیاء را با هم ترکیب می کنند و نظمی را میانشان برقرار می سازد تفاوت است. (مطهری ، مرتضی، تعلیم و تربیت در اسلام)

معنای لغوی انزوا: گوشه گیری، گوشه نشینی، مترادف: تجرد، تنهایی عزلت (سایت آبادیس)

مروری بر تاثیر رسانه های سنتی و مدرن

با پیشرفت علم و تکنولوژی رسانه ها کم کم در میان زندگی انسانها جای باز کردند و به دلیل برنامه های هیجان انگیز، جالب و سرگرم کننده توانستند گوی پیروزی را از کف رقیبانی همچون کتاب و رادیو برابند.

محتوای جنسی با تمایل به شروع زود هنگام روابط جنسی، بارداری ناخواسته و قرار گرفتن در معرض بیماری های مقاربتی ارتباط دارد. یک توضیح برای این ارتباط نقش رسانه به عنوان «ابر همتا» است که پیوسته پیام هایی در مورد نرمال بودن رفتار جنسی و بی خطر بودن آن به نوجوانان می دهد. با این حال رسانه نقش مهمی در تامین اطلاعات جنسی نوجوانان در آمریکا و شکل گیری باورهای آنها در مورد نحوه انجام رفتارهای رمانتیک ایفا می کند.

در رسانه های غربی، بسیاری از شوها و نمایش های تلویزیونی مخصوص نوجوانان نسبت به شوهای بزرگسالان محتوای جنسی تری دارند و کمتر در مورد نیاز به استفاده از روش های پیشگیری از بارداری و مسئولیت در روابط جنسی تأکید می کنند. یک مطالعه ملی در آمریکا که بر روی نوجوانان ۱۳ الی ۱۹ ساله انجام شد نشان دهنده آن بود که ۲۰ درصد از آنها پیام های جنسی فرستاده و ۴۸ درصد از آنها پیام هایی را با محتوای جنسی دریافت کرده اند. با این حال شبکه های اجتماعی نیز می توانند برای انتقال پیام های مثبت و مفید در مورد آموزش رفتارهای کم خطر و سکس ایمن مورد استفاده قرار گیرند (تراشیون، علیرضا)

۳.ب.۲. گسترش ارتباطات نامتعارف میان جوانان

اینترنت به دلیل تسهیل ایجاد روابط دوستانه و عاشقانه، در زمینه های غیراخلاقی بسیار مورد توجه قرار گرفته، تا جایی که اینترنت موجب سهولت خیانت در روابط زناشویی و ایجاد روابط نامشروع می شود.

که این خود از دلایل مهم تزلزل بنیان خانواده و افول رفتاری افراد است. (ر.ک. علی اکبری، نگین و همکاران ۱۳۹۸، ص ۶۸)

۳.ب.۳. سوء استفاده جنسی

در سال ۱۹۹۹ گردهمایی جهانی تحت عنوان «کارشناسی برای حمایت کودکان در برابر سوء استفاده جنسی از طریق اینترنت» برگزار گردید که منجر به صدور قطعنامه ای شد که در آن آمده است «هرچه اینترنت بیشتر توسعه پیدا کند، کودکان بیشتر در معرض محتویات خطرناک آن قرار خواهند گرفت. فعالیت های محرمانه مربوط به فحشای کودکان و پورنوگرافی که از طریق اینترنت مورد استفاده واقع می شود، اکنون از مسائل حاد به شمار می رود (اکبری، ۱۶۰۹: ۱۳۶).

۳.ب.۴. بلوغ زودرس

یکی از موارد مهم تاثیر رسانه در تربیت رفتاری کودکان، ویدئو و عکسهای نامناسب موجود در رسانه هاست که ممکن است سبب بلوغ زودرس در کودکان شود. البته این مسئله امروزه شایع شده و نمی توانیم

بگوییم که رسانه تنها دلیل این موضوع است ولی بی شک رسانه عاملی بسیار مهم در بروز این امر می باشد (رستاک، نیما، ۱۴۰۳)

یکی از اقتضائات کودکی، زندگی در دنیای کودکی است. کودک تا وقتی کودک است باید در فضای کودکانه زیست کند نه در دنیای واقعی بزرگسالان. اگر کودک مادامی که کودک است از فضای کودکی به فضای بزرگسالان وارد شود با توجه به اینکه قدرت درک و فهم بسیاری از امور را دارد دچار تعارض درونی و از خود بیگانگی می شود. به اعتقاد برخی روانکاوان، صرف زمان زیادی که کودکان برای تماشای برنامه های بزرگسالان می گذارند، تأثیرات محیط زندگی بزرگسالان بر کودکان را افزایش داده و آنها را دچار بلوغ زودرس میکند. این بلوغ زودرس سبب عدم اعتماد به بزرگسالان، سردرگمی، عدم رغبت به بزرگ شدن و... میشود. (عظیمی و شکرخواه، ۱۳۹۴، ص ۸۲)

در نتیجه بلوغ زودرس و تأثیر رسانه ها بر تربیت و رشد کودکان ممکن است افراد در سنین پایین دست به رفتارهای جنسی بزنند. ممکن است کودکان و نوجوانانی که با نیازهای جنسی در سنین پایین روبرو می شوند، بدون فکر به عاقبت کارهای خود درگیر مسائل جنسی پرخطر شده و به سادگی آینده خود را نابود کنند. (رستاک، نیما، ۱۴۰۳)

نتیجه گیری

تحقیقات علمی این مقاله نشان می‌دهد رسانه‌ها به عنوان یکی از مهم‌ترین عوامل اجتماعی، نقش بسزایی در فرآیند تربیت و شکل‌گیری شخصیت فرزندان دارند. این تأثیرگذاری در قالب انتقال دانش، ارزش‌ها، هنجارهای اجتماعی و الگوسازی رفتاری بروز می‌یابد. با این حال، ماهیت اثر رسانه‌ها دوگانه است و استفاده نادرست یا بدون نظارت از آن می‌تواند منجر به پیامدهای منفی از جمله تضعیف مهارت‌های ارتباطی، کاهش تمرکز و شکل‌گیری رفتارهای ناسالم گردد. بنابراین، بهره‌گیری هدفمند از رسانه مستلزم طراحی و پیاده‌سازی استراتژی‌های آموزشی، تربیتی و نظارتی از سوی خانواده، مدرسه و سیاست‌گذاران فرهنگی است. در این مسیر، تقویت سواد رسانه‌ای و تربیت انتقادی، کلید تبدیل رسانه‌ها به ابزاری کارآمد برای پرورش نسلی آگاه، مسئول و توانمند خواهد بود.

بر اساس یافته‌های پژوهش حاضر، پیشنهاد می‌شود مطالعات آینده به بررسی‌های عمیق‌تر در زمینه تأثیر انواع مختلف رسانه (صوتی، تصویری، دیجیتال و شبکه‌های اجتماعی) بر ابعاد مختلف تربیت فرزندان بپردازند. همچنین، بررسی نقش تفاوت‌های فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی در نحوه اثرگذاری رسانه‌ها می‌تواند دید جامع‌تری فراهم کند. پژوهش‌های تجربی که بر طراحی و ارزیابی مدل‌های مداخله‌ای برای ارتقای سواد رسانه‌ای خانواده‌ها و مدارس متمرکز باشند، ارزش علمی و کاربردی بالایی خواهند داشت. افزون بر این، استفاده از روش‌های طولی برای مطالعه اثرات بلندمدت رسانه بر رشد اخلاقی، اجتماعی و شناختی کودکان، زمینه‌ساز تدوین سیاست‌های فرهنگی و آموزشی مؤثر خواهد بود.

۱. بوسلیکی، حسن و آذربایجانی، مسعود؛ ۱۳۹۹؛ رشد اخلاقی کودک در کشاکش رسانه و خانواده، فصلنامه علمی ترویجی در حوزه اخلاق، شماره ۳۹؛ ص ۱۱_۴۰
۲. تراشیون، علیرضا؛ معیار و میزان استفاده از رسانه برای کودکان؛ آموزش یکپارچه معارف اسلامی <https://imanoor.com/blog>
۳. تقویان سفلی، الهه، محمدی قیداری، سپیده، ملاحی، سمیه، چگونه می‌توان از تاثیرات منفی رسانه‌ها بر دانش آموزان جلوگیری کرد
۴. جعفری، ساجده و قرباوی، لیلا علوانی، فاطمه؛ ۱۴۰۳، تأثیر رسانه بر تربیت رشد و هویت کودکان و نوجوانان؛ بیست و دومین همایش ملی علمی پژوهشی روانشناسی و علوم تربیتی ص ۲۱۴۸_۲۱۴۹
۵. جوکار، امیر حسین، قدرت و تاثیر رسانه‌ها در دنیای مدرن، صفحه ۴
۶. رستاک، نیما، ۱۴۰۳؛ تأثیر رسانه بر تربیت و رشد کودکان؛ فاب بلاگ <https://blog.faab.ir/child-counseling/impact-media-children-upbringing-development>
۷. سعید، زهره و فراهانی، محسن؛ ۱۳۹۱؛ بررسی تاثیر رسانه بر تربیت و رشد کودکان و نوجوانان، فصلنامه علمی- تخصصی پژوهشنامه تربیت تبلیغی؛ شماره دوم
۸. عباسجو، مصطفی، ۱۴۰۴، نقش رسانه در تربیت فرزند و معیار و میزان استفاده از رسانه برای کودکان، ص ۲۱۴۸ و ۲۱۴۴
۹. علی اکبری، نگین و نصیری زرنندی، زینب؛ ۱۳۹۸؛ تأثیر فضای مجازی بر آسیب‌های اجتماعی؛ مجله پیشرفت‌های نوین در روانشناسی، علوم تربیتی و آموزش و پرورش؛ شماره ۱۶. ص ۶۷_۶۸
۱۰. فاطمی، سیدمحمد، مقاله تربیت رسانه‌ای در عصر ارتباطات و چالش‌های فراروی صفحه ۲۶ و ۳۰

۱۱. کودک و رسانه ، گروه پژوهشی مرکز تحقیقات رایانه‌ای حوزه علمیه اصفهان ، ناشر حوزه علمیه اصفهان ، مرکز تحقیقات رایانه‌ای ، اصفهان ۱۳۹۵

۱۲. محمدزاده، الهام و نیرومند، رضا محمدزاده نقاشان، ندا؛ ۱۳۹۹؛ فرزند پروری در مواجهه با فضای مجازی ، چالش ها و راهکارها ؛ نشریه پژوهش های اجتماعی اسلامی، دوره ۲۶، شماره ۱، صفحه ۱۵۱-۱۸۱

۱۳. مرادی، علیرضا و امینی منش، سجاد؛ ۱۳۹۳؛ اعتیاد جوانان به بازی های آنلاین، نشریه: مطالعه راهبردی ورزش و جوانان . تهران . دوره ۱۳، شماره ۲۵، صفحات ۱ تا ۱۶

۱۴. مظلومان، سعید؛ ماهیگیر، فریده؛ ۱۳۹۶؛ بررسی تاثیرات مثبت و منفی تکنولوژی و رسانه جمعی در تعلیم و تربیت؛ پایگاه اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی

۱۵. معنوی، فاطمه، مقاله تاثیر رسانه بر تربیت و رشد دینی کودکان و نوجوانان صفحه ۸ و ۹

۱۶. مهدی زاده، رامین، هادی، رضا، یاقوتی سلطان احمدی، رامین، ملازاده، اکبر، مقاله بررسی تطبیقی تاثیر تکنولوژی و رسانه های دیجیتال بر تربیت اجتماعی و روانی دانش آموزان

۱۷. منطقی، مرتضی، ۱۳۸۶؛ راهنمای والدین در استفاده از فناوری های ارتباطی جدید. بازی های ویدئویی - رایانه ای و تلفن همراه؛ انتشارات عابد

۱۸. مولائی نژاد، میترا؛ تاثیرات مثبت و منفی رسانه ها در تربیت و سلامت فرزندان
<https://www.drmolaei.ir/article/19938>

۱۹. ناطقی، شاهده زهرا و سجادی مرضیه سادات؛ ۱۴۰۰، تاثیرات رسانه بر هویت کودکان و نوجوانان، پژوهش های اسلامی جنسیت و خانواده، شماره ششم